

УДК 811.111'37'42-34''19''Е. де Мелло:27-23

БІБЛІЙНІ ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ ЯК ВИЯВ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У ТЕКСТАХ МЕДИТАТИВНИХ ПРИТЧ Е. ДЕ МЕЛЛО

Тетяна Бублик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000*

Проаналізовано основні семантико-функціональні особливості вживання біблійних прецедентних феноменів у текстах медитативних притч “Awareness” та “The Way to Love” за авторством Е. де Мелло. Виявлено, що прецедентні феномени, а саме: прецедентні висловлювання та прецедентні імена, актуалізовані такими прийомами інтертекстуальності, як епіграф, алюзія, цитування, зв’язок із заголовком, що створюють загальне посилання на прецедентний текст Біблію та виконують номінативну і сюжетно-композиційну функції.

Ключові слова: інтертекстуальність, прецедентний феномен, прецедентне висловлювання, прецедентне ім’я, прецедентний текст, епіграф, алюзія, концепт.

У світлі сучасних тенденцій до комплексного вивчення лінгвістичних явищ категорія інтертекстуальності набуває особливої ваги. Термін “інтертекстуальність” уведений структуралістом Юлією Кристевою 1967 р. у статті “Михаїл Бахтін: слово, діалог, роман” і відтоді безліч разів його використовували в різних цілях з різним значенням [3, с. 347].

Зазвичай інтертекстуальність вважають літературознавчою категорією, що й пояснює значну кількість досліджень цього аспекту в літературознавстві, філософії, культурології тощо (праці М. Бахтіна, П. Торопа, Ж. Жанетта, Р. Барта, М. Ямпольського, Н. Фатєєвої). Що стосується лінгвістики, то тут інтертекстуальність трактують як текстову категорію, досліджуючи засоби її актуалізації у відповідних текстах. Лінгвістичному аспекту дослідження інтертекстуальності та засобам її реалізації присвячено праці О. С. Переломової (взаємозв’язок інтертекстуальності та дискурсу), І. Ю. Дітковської (інтертекстуальність прози В. Пелевіна), Р. С. Чорновол-Ткаченко (аналіз теорії інтертекстуальності), С. Б. Сереброва, О. С. Найдюк (дослідження прецедентних феноменів, що актуалізовані прийомами інтертекстуальності), К. В. Шаповалова та ін.

Явище інтертекстуальності завжди існувало в літературі, проте набуло широкого вжитку у руслі сучасних постмодерністичних тенденцій розвитку літератури, мови і культури загалом. Відповідно, існує багато визначень цього явища. Класичним можна вважати визначення інтертекстуальності, дане Бартом, а саме: “Кожен текст є інтертекстом; інші тексти існують у ньому на різних рівнях у більш-менш пізнавальних формах: тексти попередньої культури і тексти існуючої культури. Кожен текст являє

собою нову тканину, зіткану з попередніх цитат. Уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом і т. ін. – усі вони поглинуті текстом і перемішані в ньому, оскільки завжди до тексту та навколо нього живе мова. Як необхідна попередня запорука будь-якого тексту, інтертекстуальність не може бути зведена до проблеми джерел та впливів; вона являє собою загальне поле анонімних формул, походження яких рідко можна виявити, позасвідомих чи автоматичних цитат, які даються без лапок” [2].

Інтертекстуальність – це також спосіб породження власного тексту і утвердження своєї творчої індивідуальності через організацію складної системи співвідношень з текстами інших авторів [6, с. 91]. Жоден текст не може виникнути з нічого. Він органічно вбирає в себе доробки попередників, створюючи основу для його використання та наслідування в майбутньому. Це безперервний процес на рівні підсвідомого, у який залучені автор, задаючи відповідні коди, та читач, відповідальний за декодування авторської інтенції.

Власне теорія інтертекстуальності досліджує засоби створення та споживання текстів у їхньому нерозривному зв’язку з усіма текстами, що були створені раніше, та всіма текстами, які коли-небудь ще буде створено. Основним положенням теорії інтертекстуальності можна вважати те, що завдяки знаковій природі будь-який текст перебуває у взаємозв’язку з усіма іншими текстами, і що ці міжтекстові зв’язки актуалізуються під час його сприйняття. Основними термінами теорії інтертекстуальності є “текст-приймач” – текст, який є топосом реалізації міжтекстових зв’язків; “прецедентний текст” – текст, на який роблять інтертекстуальне посилання; “інтертекст” – конкретна реалізація посилання на прецедентний текст у тексті-приймачі [8, с. 83].

Іншими словами, інтертекстуальність може виявлятися у використанні прецедентних текстів – потенційно автономних смислових блоків мовленнєвого твору, які актуалізують значущу для автора фонову інформацію і апелюють до “культурної пам’яті” читача. Прецедентний текст як результат смислової компресії вихідного тексту і як форма його метонімічної заміни має ознаки автосемантичності, дійсничності до реінтерпретованості, тобто багаторазової повторюваності в інтертекстуальному ряду [6, с. 8].

Уперше термін “прецедентний текст” увів Ю. Н. Караулов у праці “Російська мова і мовна особистість”. У ній він дав так і визначення цього поняття: “Назвемо прецедентними тексти, (1) важливі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному та емоційному відношеннях, (2) ті, що мають надособистісний характер, тобто добре відомі широкому колу даної особи, включаючи її попередників і сучасників, і, нарешті, ті, (3) звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі даної мовної особистості” [4, с. 45]. Згодом, у процесі використання, термін “прецедентний текст” замінили на “прецедентний феномен”, мотивуючи тим, що поняття тексту не охоплює всієї сфери вживання відповідних явищ.

В. В. Красних пропонує класифікувати прецедентні феномени на прецедентні ситуації, прецедентні тексти, прецедентні імена та прецедентні висловлювання. Дослідник уважає, що “прецедентні феномени можуть бути 1) соціумно-прецедентними; 2) національно-прецедентними; 3) універсально-прецедентними” [4, с. 46].

Метою дослідження є виявлення семантико-функціональних особливостей уживання прецедентних феноменів у текстах медитативних притч Е. де Мелло. Об’єкт

дослідження – біблійні прецедентні феномени; предмет – семантичне значення та комунікативні функції прецедентних феноменів. Дослідження прецедентних феноменів, а в нашому випадку універсально-прецедентних, бо саме таким феноменом є Вічна Книга – Біблія, і досі актуальне, до того ж, прецедентні феномени як вияв інтертекстуальності в текстах медитативних притч ще не були об'єктом дослідження у працях ані вітчизнах, ані зарубіжних лінгвістів.

Матеріалом дослідження є приклади прецедентних феноменів у текстах медитативних притч “Awareness” та “The Way to Love”.

Характерна особливість текстів медитативних притч Е. де Мелло – їхня значна концептуальна наповненість для реалізації задуму, а саме: пробудити людину зі сну несвідомого існування, що власне і є життям, до повноцінного, щасливого життя, яке дане нам споконвіку, проте правила і умовності, нав'язані суспільством, культурою, релігією спотворюють наше бачення і сприйняття світу, створюючи незадоволення, нещастя, і тим самим перетворюють наше життя на несвідоме та неповноцінне. Відповідно, у ході прочитання цих творів можна виокремити такі концепти, як “Любов”, “Щастя”, “Пробудження”, “Просвітлення”, “Воля” (що буде матеріалом для дослідження в подальших наших працях) тощо. Для профілізації ключових концептів автор використовує низку прийомів, одним з яких є звернення до біблійних прецедентних феноменів, що актуалізують такими прийомами інтертекстуальності, як цитування, алюзія, використання епіграфів.

Процес сприйняття тексту передбачає співвіднесеність у свідомості реципієнта двох планів: плану тексту-приймача та плану прецедентного тексту. Успішність такого процесу залежить від компетентності читача – ступеня його володіння соціолектом, який у цьому випадку розглядають як корпус прецедентних текстів і правил їхнього аранжування. Чим ліпше читач ознайомлений з релевантними прецедентними текстами, тим більше елементів семантики та лінгвостилістичної організації тексту-приймача сприйматиметься у зв'язку з аналогічними елементами цих прецедентних текстів і тим усвідомленіше відбуватиметься процес сприйняття тексту читачем [8, с. 84].

Наприклад, твір “The Way to Love” складається з 31 оповідання, кожне з яких має свій заголовок, який органічно впливає з епіграфів, що є, відповідно, цитатами зі Святого Письма. Цитата (нім. *Zitat*, від лат. *cito* – наводжу, проголошую) – дослівний уривок з іншого твору, вислів, який наводять письмово чи усно для підтвердження або заперечення певної думки з дотриманням усіх особливостей чужого висловлення та з посиланням на джерело [5].

В оповіданні із заголовком *What Must I Do?*, що обумовлений епіграфом “*Teacher, what good deed must I do, to have eternal life?*” – Matthew 19:16 [10, с. 55], автор розкриває поняття щастя, незатьмареного умовностями та емоційною залежністю, щастя, на яке не потрібно чекати, бо воно є природним станом людини, проте ми не хочемо цього зрозуміти. Єдине, що потрібно для досягнення цього стану, – це усвідомлення хибності наших думок та переконань. Якщо ми це усвідомимо, то ... *you will move through life living from one moment to the other, wholly absorbed in the present, carrying with you so little from the past that your spirit could pass through the eye of a needle* (виділення наше. – Т. Б.); *as little distracted by the worries of the future as the birds of the air and the flowers of the field* (виділення наше. – Т. Б.) [10, с. 59]. Як бачимо, поняття щастя автор роз-

криває через використання прецедентних висловлювань у формі неповного цитування, що актуалізовані прийомом інтертекстуальності алюзією. Алюзія (лат. *allusio* – жарт, натяк) – художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію читача, покликаною розгадати закодований зміст [5]. Алюзія, яку використовують для створення міжтекстових зв'язків, може також функціонувати як засіб “розширеного перенесення властивостей та якостей міфологічних, біблійних, літературних персонажів і подій на ті, про які йдеться в конкретному висловлюванні”, у такому випадку “алюзія не реконструює добре відомий образ, а отримує з нього додаткову інформацію” [1, с. 110].

Висловлювання “*pass through the eye of a needle*” та “*the birds of the air and the flowers of the field*” відшукуємо у Святому Письмі: “*Therefore I tell you? Do not be anxious about your life ... look at the birds of the air ... consider the lilies of the field ...*” – Matthew 6:25ff [10, с. 171] та “*It is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich man to enter the kingdom of God*”. – Mark 10:25 [10, с. 27]. Останнє висловлювання часто чуємо на проповідях у храмі: “*Легше верблюду пройти в вушко голки, ніж багатому потрапити в Царство Небесне*”. Ці ж цитати знаходимо в Ентоні де Мелло, тобто автор вдається до стилістичного прийому повтору, хоча й дистантного. Крім того, у кінці цього оповідання знову є висловлювання, актуалізоване в епіграфі. *And you will have found in your heart the answer to the question, “Master, what is it that I must do to get eternal life?”* [10, с. 59]. Отже, маємо повтор-обрамлення. Використання стилістичного прийому повтору слугує для багаторазової акцентуації мети висловлювання. Мета автора – не подавати щоразу нову інформацію, а наголошувати на незмінних цінностях і тим пробудити емоції, викликати душевне піднесення, змусити адресата думати і шукати істину.

В іншому оповіданні *Love One Another* профільовано концепт Любові, що є одним із провідних у творах автора. Його розкриття відбувається за допомогою прецедентного висловлювання у формі цитування, що актуалізоване прийомом інтертекстуальності – епіграфом *This is my commandment, that you love one another as I have loved you*. – John 15:12 [10, с. 105], а в процесі прочитання доповнене цитатами з Біблії, що допомагають глибше зрозуміти позицію автора, розкривають суть любові й спонукають читача до роздумів. *That is why we are exhorted to be like God, “who makes his sun to shine on good and bad alike and makes his rain to fall on saints and sinners alike: so you must be all goodness as your heavenly father is all goodness”* [10, с. 106]. “*Father, forgive them for they do not know what they are doing*” [10, с. 106]. *These things (the shade of the tree, the light of the lamp, the fragrance of the rose), like love, exist independently of persons. Their left hand has no consciousness of what their right hand does. “Lord, when did we see you hungry or thirsty and help you?”* [10, с. 108]. Проте й тут автор не обмежується лише одним прийомом, використовуючи алюзію “*their left hand has no consciousness of what their right hand does*” на висловлювання *When you give alms, do not let your left hand know what your right hand is doing*. – Matthew 6:3 [10, с. 69], що знову ж таки виявляємо в іншому оповіданні з назвою *How to Give?*

Зокрема, в оповіданні *The Eye of a Needle*, де автор розмірковує про залежність людини від ілюзійних уявлень та переконань, маємо таку картину: *It is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich man to enter the kingdom of God*. – Mark

10:25 [10, с. 28] (прецедентне висловлювання, актуалізоване епіграфом). *So how can you expect an attached person to enter that ocean of happiness called the kingdom of Gog? As well as expect a camel to pass through the eye of a needle!* [10, с. 29] (прецедентне висловлювання, актуалізоване алюзією). *Attachments can only thrive in the darkness of illusion. The rich man cannot enter the kingdom of joy not because he wants to be bad but because he chooses to be blind* [10, с. 31] (прецедентне висловлювання, актуалізоване таким прийомом інтертекстуальності, як алюзія).

Якщо ж говорити про структурну складову, то використання епіграфів (на початку) та алюзії (у кінці) на відповідне висловлювання з Біблії в межах одного оповідання, автор використовує як стилістичний прийом – повтор-обрамлення. Так автор тримає увагу читача на головному, вдаючись до повтору як засобу емоційного і логічного підсилення змісту висловлювання.

Через апеляцію до прецедентного імені *Jesus* автор профілює концепт любові та просвітленої людини, подаючи особу Ісуса Христа як взірць *Enlightened Person, Love, Patience, Aware Person*. Наприклад: *That's why theologians tell us very beautifully that Jesus could do no wrong. That makes very good sense to me, because the enlightened person can do no wrong. The enlightened person is free. Jesus was free and because he was free, he couldn't do any wrong* [9, с. 142]. *...he meditated day after day on the patience and love of Jesus for those who were underprivileged, etc* [9, с. 154]. *Meditating on and imitating externally the behavior of Jesus is no help. It's not a question of imitating Christ, it's a question of becoming Christ, becoming aware, understanding what's going on within you* [9, с. 156].

Ми, характеризуючи прецедентні феномени з погляду їхнього функціонального наповнення в текстах медитативних притч, говоримо (як бачимо з прикладів) про номінативну та сюжетно-композиційну функції. У номінативній функції прецедентні феномени використовують для актуалізації відповідних ознак концептів, а вжиті для сюжетно-композиційного оформлення прецедентні феномени створюють фон для реалізації та розкриття задуму автора.

Отже, можна стверджувати, що оскільки прецедентні феномени, актуалізовані різноманітними прийомами інтертекстуальності, такими як епіграф, алюзія, цитування, зв'язок із заголовком, можуть взаємодіяти між собою, то використання прецедентних висловлювань і прецедентних імен створює загальне посилання на такий прецедентний текст, як Біблія, текст, який дає відповіді на найголовніші питання, допомагає жити і розуміти життя.

Перспективою подальших досліджень може бути аналіз та вивчення прецедентних феноменів у текстах медитативних притч, що є соціумно- та національно-прецедентними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 138 с.
2. Зражевська Н. Інтертекстуальна парадигма журналістського тексту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2135>
3. Кузьменко Д. Ф. Сучасні підходи до тлумачення поняття “інтертекстуальності” /

- Д. Ф. Кузьменко // Літературознавчі студії. Вип. 21, ч. 1. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2008. – С. 347–351.
4. *Сереброва С. Б.* Роль прецедентних феноменів в структурі і функціонуванні мови мас-медіа в Україні / С. Б. Сереброва // Вісник СумДУ. – 2007. – № 2. – С. 45–48. – (Серія “Філологія”).
 5. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/xxkks.html>
 6. *Переломова О. С.* Інтертекстуальність сучасного феміністичного художнього дискурсу / О. С. Переломова // Вісник Сумського державного університету. – Суми, 2006. – С. 89–93. – (Серія Філологічні науки ; № 11 (95)² ; том I).
 7. *Переломова О. С.* Інтертекстуальність як системотвірна текстово-дискурсивна категорія [Електронний ресурс] / О. С. Переломова. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_10.pdf
 8. *Чорновол-Ткаченко Р. С.* Теорія інтертекстуальності: цілі, завдання, методи / Р. С. Чорновол-Ткаченко // Вісник СумДУ. – № 11 (95)². Том 2. – Суми, 2006. – С. 82–87.
 9. *De Mello Anthony.* Awareness / Anthony De Mello. – N. Y. : Doubleday, 1992. – 185 p.
 10. *De Mello Anthony.* The way to love: the last meditations of Anthony de Mello / Anthony De Mello – N. Y. : Doubleday, 1995. – 196 p.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2012

Прийнята до друку 10.03.2012

BIBLICAL PRECEDENT PHENOMENA AS MEANS OF INTERTEXTUALITY IN MEDITATIVE STORIES BY A. DE MELLO

Tetyana Bublyk

*The Ivan Franko National University in L'viv,
1, Universytets'ka St., L'viv, 79000*

The article deals with the main semantic-functional peculiarities of biblical precedent phenomena in meditative stories “Awareness” and “The Way to Love” by A. de Mello. It has been determined that precedent phenomena, i.e. precedent expressions and precedent names, are actualized by such means of intertextuality as epigraph, allusion, citation, connection with the heading and create the general reference to the precedent text of Bible. Precedent phenomena in question perform both nominative and plot-compositional functions.

Key words: intertextuality, precedent phenomenon, precedent expression, precedent name, precedent text, epigraph, allusion, citation, concept.

БИБЛЕЙСКИЕ ПРЕЦЕДЕНТНЫЕ ФЕНОМЕНЫ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ В ТЕКСТАХ МЕДИТАТИВНЫХ ПРИТЧ Е. ДЕ МЕЛЛО

Татьяна Бублик

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000*

Проанализировано главные семантико-функциональные особенности библейских прецедентных феноменов в текстах медитативных притч Е. де Мелло. Установлено, что прецедентные феномены, то есть прецедентные выражения и прецедентные имена, актуализируются такими средствами интертекстуальности, как эпиграф, аллюзия, цитирование, связь из заглавием и создают общую ссылку на прецедентный текст Библию. Рассматриваемые прецедентные феномены выполняют номинативную и сюжетно-композиционную функции.

Ключевые слова: интертекстуальность, прецедентный феномен, прецедентное выражение, прецедентное имя, прецедентный текст, эпиграф, аллюзия, цитирование, концепт.